

en kombination af normer og kreativitet. Det er nøjagtigt, hvad Attridge ville sige med sin betegnelse, siger han i sin indledende artikel. Men samtidig demonstrerer han, hvordan bevidstheden om antikke genrer åbner for nye indsigter i den johannæiske meningskonstruktion.

Ud over introducerende artikler om genreteori falder bogen i to afsnit: "The Mosaic as a Whole" og "Tiles in the Mosaic". I begge grupper er der mange fine bidrag. Til den første hører bl.a. Ole Davidssens artikel, der finder tre gennemgående genrer i Johannesevangeliet: den sakrificielle, den heroiske og den romantiske tragikomedie. De fleste almindelige fortællinger falder i en af disse genrer, men i kraft af Johannesevangeliets komplekse redaktionshistorie er alle tre genrer ifølge Davidsen sammenvævet i det religiøse kunstværk, som Johannesevangeliet er.

Blandt studierne af enkelte tekster eller temaer kunne mange artikler nævnes. Særligt synes jeg, at der er grund til at pege på Ruben Zimmermanns, fordi han utilsigtet viser betydningen af genrestudier. Han definerer nemlig – fejlagtigt, efter min mening – ordet om kvindens fødselssmerter (16,21) som en lignelse ("parable"). Af den grund finder han et rigt betydningspotentiale i det. Fx skulle det kunne udlægges både kristologisk, eskatologisk og feministisk. Det, mener jeg, er en overfortolkning, der bygger på en forkert genrebestemmelse. Således illustrerer artiklen bogens pointe, at genrespørgsmålet er vigtigt for forståelsen af Johannesevangeliet.

Endelig skal redaktørens eget bidrag om genkendelsesscener og reciprok epistemologi fremhæves. Det er en spændende udlægning af et centralt johannæisk tema, nemlig genkendelsen (eller anerkendelsen) og den gensidige iboen mellem den johannæiske Jesus og de menneskelige aktører. Kasper Bro Larsen viser, hvordan Johannesevangeliet bruger en antik litterær mikrogenre til at præsentere sin egen teologiske fortolkning af forholdet mellem Gud og mennesker.

Inden for genren konferencebind er denne bog væsentligt mere vellykket, end man ofte ser. Den giver en samlet overblik over en nyere forskningsretning og leverer selvstændige teoretiske og praktiske bidrag til dens udvikling.

Jesper Tang Nielsen

Jonathan A. Linebaugh

God, Grace, and Righteousness in Wisdom of Solomon and Paul. Supplements to Novum Testamentum 152. Leiden: Brill 2013. 268 s. \$79.95/144.00

Paulusforskere har gennem mange år skelet til det apokryfe skrift, *Visdommens Bog* (herefter *Wisd of Sol* efter sin engelske titel: *Wisdom of Solomon*), i arbejdet med Romerbrevet. Kommentatorer og forskere har særligt diskuteret *Wisd of Sol* i analysen af Rom 1,18-32, der i den autoriserede danske oversættelse har fået overskriften: "Guds vrede over menneskers uretfærdig-

hed.” Årsagen til, at forskere særligt har fokuseret på *Wisd of Sol* i arbejdet med dette afsnit af Romerbrevet, er, at indholdet af Rom 1,18-32 i ualmindelig høj grad minder om indholdet i flere afsnit af *Wisd of Sol* (fx kap 11-15). Derfor er det ikke underligt, at Jonathan A. Linebaugh har publiceret sin ph.d.-afhandling fra University of Durham om netop forholdet mellem *Wisd of Sol* og Romerbrevet.

Linebaughs overordnede sigte med bogen er at opstille en hypotetisk samtale, der kunne være foregået mellem forfatteren til *Wisd of Sol* og Paulus, om tematikker som eskatologi, nåde, retfærdighed og jødernes relation til hedninger. Linebaugh ønsker altså at undersøge, hvordan en veluddannet jøde, der levede cirka samtidig med Paulus, ville reagere på Paulus' forkyndelse om Kristus. Men frem for at arbejde med prædefinerede opfattelser af “nåde”, “retfærdighed”, etc. for derefter at sammenligne disse hos de respektive forfattere, fremskriver han først betydningen af begreberne i *Wisd of Sol* og derefter hos Paulus. Særligt begrebernes betydning i forfatternes teologiske system er afgørende for en ret forståelse af begreberne. Linebaugh lader altså hhv. *Wisd of Sol* og Paulus komme til orde på deres egne præmisser inden for deres eget system, og først derefter forsøger han at lade en hypotetisk samtale opstå de to imellem.

Bogen er opdelt i to dele. Første del indeholder kapitel 2-5 og fokuserer på nåde og retfærdighed i *Wisd of Sol*. Anden del indeholder kapitel 6-8 og forsøger at etablere den hypotetiske samtale mellem *Wisd of Sol* og Paulus. Kapitel 1 fungerer som introduktion og er en gennemgang af tidligere forskning om *Wisd of Sol* og Romerbrevet. Kapitel 9 afslutter sammenligningen mellem *Wisd of Sol* og Paulus og ender med spørgsmålet om Paulus' forhold til jødedommen.

I bogen argumenterer Linebaugh for, at Paulus i Rom 1-2 trækker på *Wisd of Sol* 13-14, men gør det i omvendt forstand af *Wisd of Sol*. Linebaugh beskriver, hvordan *Wisd of Sol* skelner skarpt mellem jøder og hedninger. Selvom Gud i *Wisd of Sol* godt kan vise nåde mod hedninger, så er Guds nåde mod hedninger aldrig frelsende på grund af Guds retfærdighed. Omvendt gælder det, at på grund af Israels forudsatte retfærdighed inden for pagten mellem Gud og Israel er Guds nåde mod Israel *altid* frelsende. I modsætning til denne forståelse argumenterer Linebaugh for, at Paulus skærer alle mennesker over én kam og anser *alle* mennesker for at tilhøre den samme syndige menneske-kategori: *homo peccator*. Hos Paulus er der altså ingen forskel på jøder og hedninger, fordi nåde og retfærdighed i eksklusiv forstand findes i Kristus. Linebaugh eftersporer denne forskel hos de respektive forfattere i deres forståelse og betoning af to forskellige begivenheder, hhv. udvandringen fra Egypten og Kristi død og opstandelse. Disse begivenheder bestemmer og former deres respektive hermeneutiske tilgang til den kanoniske skrift, de begge trækker på i fortolkningen af den (frelses-historiske) virkelighed, de begge brydes med.

God, Grace, and Righteousness er en yderst velskrevet og spændende bog. Linebaugh fremfører en eksemplarisk sammenligning af en singular, samtidig jødisk tekst med Paulus' brev til menigheden i Rom. Han forsøger at lade teksten komme til orde på sine egne præmisser, og fremstiller dens egen unikke teologiske opfattelse, før han vender sig til Romerbrevet. Linebaughs forståelse af Paulus kan siges at ligge i forlængelse af hans *Doktorvaters* (John Barclay), som den kommer til udtryk i "Unnerving Grace: Approaching Romans 9-11 from The Wisdom of Solomon" i F. Wilk (et al.), *Between Gospel and Election* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, 91-109). Dermed kan Linebaughs forståelse af Paulus placeres inden for *mainstream* af "det nye Paulusperspektiv". En indvending eller bemærkning til denne læsning af Paulus kan fremføres i forlængelse af "det radikalt nye Paulusperspektiv" eller "Paul within Judaism". Linebaugh ender sin sammenligning med at pointere, hvor radikalt forskellige teologier forfatteren til *Wisdom of Solomon* og Paulus står for. Men hvis Paulus *udelukkende* og *eksklusivt* forstås som "hedningernes apostel" i forlængelse af hans egne udsagn i både Romerbrevet og Galaterbrevet (men i modsætning til fremstillingen i Acta) – og altså *ikke* som en apostel, der forkynnder et universelt budskab til kategorien *homo peccatus*, men udelukkende et budskab adresseret til syndige hedninger – så ophører forskellene mellem *Wisdom of Solomon* og Paulus med at eksistere. Hvis Paulus *udelukkende* og *eksklusivt* forstås som "hedningernes apostel", så har Paulus stadig et positivt syn på jødedommen og er stadig fortaler for en jødisk forståelse af nåde, retfærdighed, frelse, etc., men som et appendiks til dette generelle jødiske verdenssyn, så indlemmes hedningerne som uægte grene på det ægte og kultiverede oliventræ (jf. Rom 11,17-24).

Jacob P.B. Mortensen